

Fjällglim

Omläggning av pannplåtstak 2012

Åkersjön 1:37, Krokoms kommun

Julia Cronqvist

RAPPORT - JAMTLI 2012:47
ISSN 1654-2045

Utgivning och distribution:

Jamtli

Box 709

831 28 Östersund

Tel 063-15 01 00

Fax 063- 10 61 68

© Jamtli 2012

Allt kartmaterial från GSD-Fastighetskartan © Lantmäteriverket

Ärende nr MS2006/02204

Omslagsbilder: Julia Cronqvist, Jamtli

Foto: Julia Cronqvist, Jamtli

Redigering och layout framsida: Lena Ljungkvist (www.lenagrafiskform.se)

ISSN 1654-2045

Innehållsförteckning

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	2
INLEDNING	3
KARTA	4
BESKRIVNING/HISTORIK	5
ANTIKVARISKT RESONEMANG	6
GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER	8
BEFINTLIGT UTSEENDE OCH SKADOR	8
BYTE AV PANNPLÅTSTAK.....	10
<i>Skorsten</i>	14
FASADER	17

Inledning

Ett åtgärdsprogram för byggnadsminnet Fjällglim togs fram av Jamtli 2009, programmet ska ligga till grund för restaureringsåtgärder. I programmet har man bland annat tagit upp det äldre pannplåstaket som hade omfattande rostskador. De föreslagna åtgärderna för taket var att skrapa och måla plåten. Vid en närmare besiktning av taket gjorde man dock bedömningen att det var i så pass dåligt skick att det behövde bytas ut till ett nytt.

Länsstyrelsen fattade beslut om bidrag till åtgärden 2012-08-08 (dnr: 434-5495-11) samt ett tilläggsbeslut 2012-08-22.

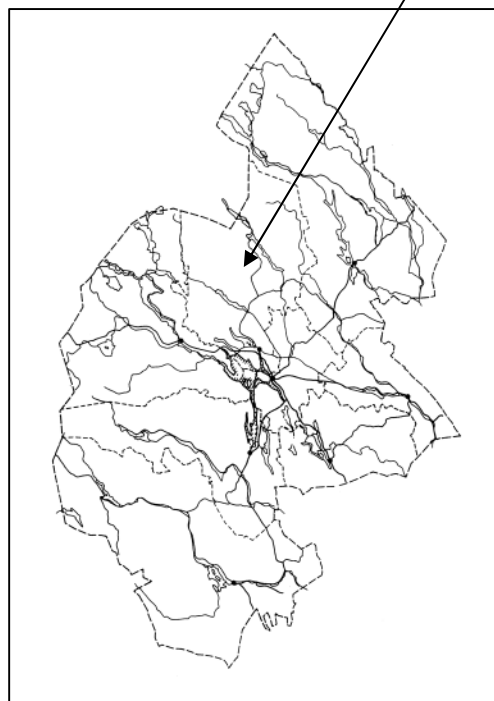
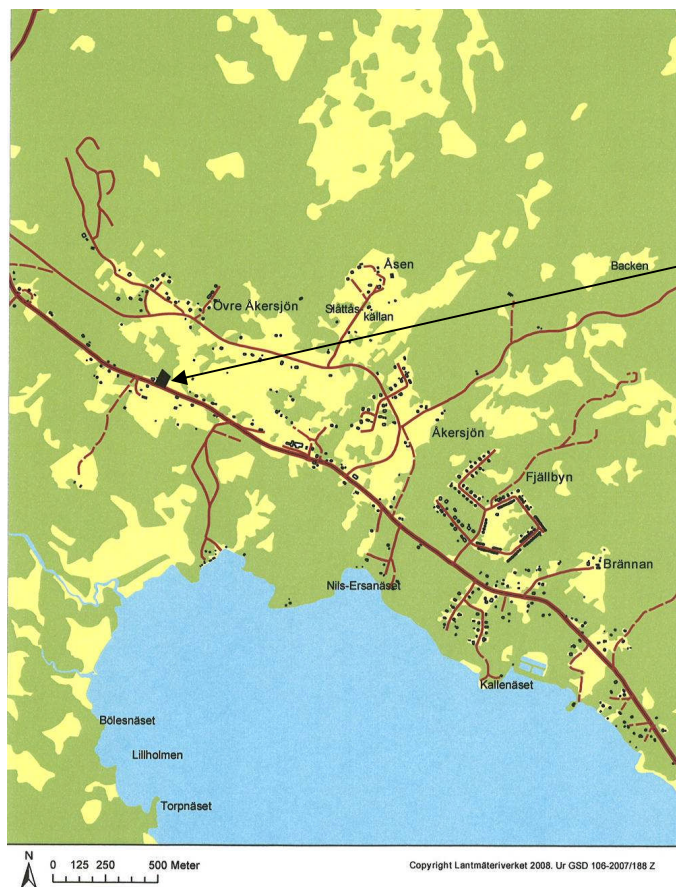
Arbetet har utförts av *Fahlströms, bygg, färg, plåt, fiske* under augusti och september månad 2012.

Antikvarisk dokumentation har utförts av Julia Cronqvist, Jamtli. Besöksprotokoll, fotografier, ritningar och andra handlingar som rör upprustningen finns i länsmuseets arkiv.

Östersund den 22 oktober 2012

Julia Cronqvist
Antikvarie

Karta

Ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket. Ärende nr MS2006/02204

Beskrivning/historik

Byggnadsminnet Fjällglim består av boningshus, uthus och tvättstuga. Boningshuset uppfördes 1931 av makarna Erika och Alfred Sahlin. Husen ritades av Erika Sahlin som också bestämde färgsättning, material och inredning. Boningshuset har en och en halv våning med matkällare och fick invändiga målerier 1932 av en målare vid namn Sivertsson. Utvändigt har huset rödmålad liggande panel med vita knutar och detaljer.

Fjällglim

Boningshuset inrymde under ett antal år en skolsal för småskolan. Skolsalen inreddes senare till sovsal där man under en tid lät skollovslediga barn på fjällsemester övernatta. Köket har välbevarade väggmålningar, i vardagsrummet finns en dekorerad kakelugn och på flera ställen i huset finns marmorerade dörrar. Mycket av originalmåleriet finns kvar idag och i övrigt finns bara några få färglager.

Uthuset inrymmer bl a en ved/redskapsbod och två dass. I tvättstugan finns en brunn, vilket var praktiskt vintertid. Båda husen har liksom boningshuset liggande rödmålad panel med vita knutar och detaljer. Till gården hörde också en välskött trädgård med grönsaksodlingar, träd och buskar, som dock idag till stora delar är igenväxt.

Erika Sahlin var drivande gällande utformning och inredning. Fjällglim har ett stort samhällshistoriskt värde och även ett konst- och byggnadshistoriskt

värde. Gården blev byggnadsminne 2008 och husen representerar och förmedlar många berättelser om det moderna samhällets kulturarv.

Plåt på tak

Plåt till taktäckning finns dokumenterat sedan 1500-talet i slottssammanhang. Däremot är det inte förrän under 1700-talet som handsmidd plåt börjar användas på tak bland de högre ståndens byggnader. De smidda plåtarna är små, men under 1800-talet utvecklas en valsteknik som gör att större plåtformat kan tillverkas. Kring 1860 börjar man tillverka sinuskorrugerad plåt i större format och efter ett tag även pannplåt. Förzinkad sinuskorrugerad plåt och pannplåt börjar i Sverige att användas på mindre lador, ekonomibyggnader och bostadsbebyggelse av enklare slag i början av 1900-talet. Plåtens utformning gjorde den självbärande och takkonstruktionen kunde göras billig med glest sittande läkt som plåten spikades i. Eftersom plåten kunde tillverkas i större delar gick det enkelt och snabbt att montera den. Plåten ersatte i många fall de stickspånstak som varit en vanlig och utbredd takläggningsteknik sedan mitten av 1800-talet, användningen av stickspånstak fortsatte dock parallellt fram till mitten 1900-talet. Många gånger kan man finna äldre stickspånstak under pannplåten.

1968 började den så kallade trapetskorrugerade plåten att tillverkas, den var lättare och billigare än pannplåten och kom att få ett stort genomslag på allt från enklare byggnader till större bostadshus i centrala stadsområden. Pannplåten har de senaste tio åren fått ett stort uppsving vid restaureringar av ekonomibyggnader och enklare bostadsbebyggelse på landsbygden.

Antikvariskt resonemang

Målsättningen med en kulturhistoriskt varsam restaurering är att behålla så mycket ursprungsmaterial som möjligt. Autentiska material ses ur ett antikvariskt perspektiv som ett källmaterial som kan ge värdefull kunskap och information om den byggnadsteknik och stil som var rådande då materialen tillkom.

Det här ärendet gällde att byta ut ett pannplåtstak mot ett nytt. Det befintliga taket ansågs vara i för dåligt skick för att behålla. Det finns inga uppgifter om hur gammalt det befintliga pannplåtstaket var, men eftersom det låg ovanpå ett äldre spåntak är det troligt att pannplåtstaket ej är samtida med byggnadens uppförandetid. Pannplåten kan ha lagts på taket när spåntäckningen började bli i sämre skick.

Den pannplåt som användes under 1900-talets första hälft var i första hand varmförzinkad omålad plåt. På Fjällglim kunde vi dock se att den gamla

plåten varit målad i en ljusgrön/kopparärgad kulör. Troligen har det varit vanligt att man målat sina tak efter några år då zinkskikten börjat brytas ned.

Vid 2012 års byggnadsarbeten har man valt att återigen lägga en varmförzinkad omålad pannplåt på byggnadsminnet Fjällglim. Detta val möjliggör att man återigen kan måla taket med linoljefärg i en ljusgrön kulör om några år.

Plåten som lagts är av fabrikat Ekonomistål. Plåten har monterats med skruv, traditionellt använde man spik. Skruven har i detta fall satts i profilbotten, traditionellt satte man vanligtvis infästningen i profiltoppen.

Genomförda åtgärder

Befintligt utseende och skador

Byggnaden är i behov av renovering på flera punkter, vilket utretts i det åtgärdsprogram som Jamtli tog fram 2009. I den här omgången har man valt att först se över taktäckning, avvattnings och de största rötskadorna på fasaden.

Pannplåten var på varje takfall uppdelad i flera sektioner som överlappade varandra, en smalnockplåt var monterad över takfallens plåttäckningar.

Pannplåttaket hade rostskador över stora partier. Hängränna var även de angripna av rost och delvis skadade. Inga stuprör fanns och vattnet från hängränna och takfall hade därför studsat på marken nedanför och upp på väggar och hörn. Färgbortfall på syll och hörnbrädors nederkanter påvisade att avvattnings behövde åtgärdas.

Utöver detta hade fogbruk på skorstenen ramlat ur och det fanns även behov av att se över mötet mellan skorsten och takfall.

Före några åtgärder utförts

Taket hade stora partier med rost

Detaljbild på det äldre pannplåttaket med tillhörande spik

På fasaden var syllen på baksidan i dåligt skick.

Husets baksida vid entrén, här var syllplanka och panelbrädor rötskadade

Byte av pannplåtstak

Befintlig pannplåt var monterad ovanpå ett äldre spåntak som tidigare tjänat som taktäckning. Pannplåten var fäst i ribbor som i sin tur var spikade ner i undertaket som består av kantade och okantade liggande brädor. Hela taket bärs upp av takstolar.

Det äldre pannplåtstaket hade varit monterat med spik på smala ribbor som låg längs takfallet. Foto Fahlströms bygg

Det uttjänta pannplåttaket och ribben som låg under har demonterats. Det äldre spåntaket undertill såg ut att vara i gott skick, inga rötskador syntes.

På det äldre spåntaket monterade man återigen nya ribbor längs med takfallet, ribborna fästes med spik ända ner i takstolarna.

Nya ribbor har lagts på takfallet, ska fungera som underlag till skivor med oljeboard. Foto Fahlströms bygg

Ovanpå ribben lade man sedan ett lager med oljeboard och spikade fast dem i de underliggande ribborna. Oljeboarden syftar till att förhindra att den kondens som kan bildas under plåttaket vandrar ner i takkonstruktionen.

Skivor med oljeboard har lagts på takfallen. Foto Fahlströms bygg

Foto Fahlströms bygg

På oljeboarden har man sedan lagt reglar som ligger på tvärs alltså längs med takfotskanten. Plåten har sedan lagts ovanpå detta och skruvats fast i

reglarna. Skruvarna man använt är "självborrande" och skruven har satts enligt monteringsanvisning.

Plåten är beställd efter takfallets längd och skivorna är ca 80 cm breda. Pånocken har ennockplåt monterats och under denna har de tätat med en remsa av skumgummi.

De äldre vindskivorna har man fått ersätta med nya eftersom taket nu höjts en aning. Nya vindskivor har målats med Beckers linoljefärg, kulör vit.

Pannplåttaket är monterat med självborrande skruv

Nya vindskivor har fått göras något bredare då takkonstruktionen höjts en aning

Skorsten

Murfogarna på skorstenen hade börjat trilla ur. Löst sittande fogar på skorstenen har därför kratsas ur, nya fogar har utförts med Weber.Base 224 puts- och murbruk klass C. Bruket är baserat på kalk och cement och lämpligt för murning och putsning av skorstenar.

En ”plåtkrage” har satts kring skorstenen, Arne Fahlström berättade att det hade runnit ner vatten vid mötet mellan skorstenen och taket, men att det var så pass luftigt i konstruktionen att vattnet kunnat torka upp, de såg inga rötskador. Plåtkragen har skruvats fast i takfallet samt i skorstensteglet.

En "krage" har monterats kring skorstenen för att förhindra att vatten kan läcka in

På husets baksida fanns en hängränna sedan tidigare, denna var i dåligt skick och har därför bytts ut till en ny hängränna med stuprör. Samtidigt har man valt att montera hängrännor och stuprör även på de fasader som tidigare inte

haft det. Rännorna och rören är av fabrikat Lindab och av galvaniserad omålad plåt. Stuprörens ”hörn” har skarpa vinklar, vilket varit ett traditionellt utförande ända fram till 1970-talet då formpressade stuprör med ”svängda” krökar blivit allt mer vanligt. Eftersom byggnaden är uppförd på 1930-talet har man valt den äldre varianten med skarpa vinklar.

Nymonterat stuprör med skarpa vinklar

Skarp vinkel på stuprörets utkastare

Fasader

Stommen till huset utgörs av en regelverkskonstruktion. Underst finns den gjutna grunden på vilken bottensyllen ligger, en papp ligger mellan syllbrädan och grunden. Stående och liggande regler utgör sedan väggarna, på dessa är in och utvändig panel spikad. En papp är monterad mellan regelverkskonstruktionen och ytterpanelen. Stommen är fylld med sågspån som utgör byggnadens isolering.

Syllbrädan och de nedersta panelbrädorna på ytterfasaden var rötskadade på husets baksida. Även stolparna som utgör en del av regelkonstruktionen var rötskadade nedtill. Fahlströms bygg har på det skadade partiet bytt ut syllen, skarvat sju stolpar i nederkant samt beställt och sågat till ny fasadpanel. Den nya fasadpanelen har målats med Falu rödfärg. De nymålade brädorna avviker i färgton mot de äldre väderbitna färglagren på övriga fasadväggar.

I åtgärdsprogrammet kan man läsa att fasaderna troligtvis varit målade med Falurödfärg ursprungligen men att man på 1960-talet målat dem med oljefärg. För några år sedan byttes en del panel och då målades vissa partier återigen med en modern oljefärg vars kulör och glans skiljer sig något åt från den äldre oljefärgen från 1960-talet. Fahlströms bygg har följt åtgärdsprogrammet vari det står att man fortsättningsvis ska måla med Falurödfärg. Inför kommande fasadmålning är det dock bra om man noggrant undersöker om det är möjligt att måla med Falurödfärg på de äldre oljefärgslagren.

När den äldre fasadpanelen plockades bort föll en del av sågspånsfyllningen ut. Fahlströms har därför kompletterat isoleringen med Gullfiber på det lagade partiet.

Hörnbrädor fick demonteras under arbetena, dessa har återmonterats och skarvats nedtill. Syllbrädan har på ett ställe målats röd, där den tidigare varit vit. Detta kan återställas då man framöver målar samtliga fasader.

När väggspanelen demonterats kom isoleringen med sågspån fram. Foto Fahlströms bygg

Här skymtar man vindpappen som varit fäst innanför väggspanelen

Spånet har tagits bort och nu skimtar man den rötskadade syllbrädan. Foto Fahlströms bygg

Syllbrädan är rejält rötskadad och har fått bytas ut, även de stående stolparna har fått skarvas i nederkant. Foto Fahlströms bygg

Närbild på den fasspontade vägghpanelen

Ny vägghpanel har monterats och målats med Falurödfärg

En bit av syllbrädan längre bort i bild har målats röd, den skulle dock ha målats vit, detta får återställas när man målar om samtliga fasader på byggnaden

Hela huset med nytt pannplåttak, stuprör och hängrännor, samt lagad fasadpanel

Fjällglim sett från landsvägen

RAPPORTSERIE – JAMTLI, 2012

ISSN 1654-2045

- 2012:1 Lillhärjåbygget – Dokumentation och uppmätning av vinterfjället 2011
Sara Bäckman, Olof Edin
- 2012:2 Ankarede – Levande kyrkstad. Kunskapsunderlag 2011
Clara Nyström
- 2012:3 Skärvångens begravningsplats – Anläggning av askgravlund 2010
Clara Nyström
- 2012:4 Kulturhistorisk förstudie avseende planerad vindkraftpark vid Nyhem i Bräcke kommun 2012
Anders Hansson
- 2012:5 Sjöutnäs kapell – Restaurering av tak och fasader 2009–2010
Julia Cronqvist
- 2012:6 Mattmars kyrka – Restaurering av fasader och fönster 2011
Sara Bäckman, Clara Nyström
- 2012:7 Tåsjo kyrka – Installation av klockspel 2002
Christina Persson
- 2012:8 Trångåsen – Restaurering av ladugård och födorådstuga 2008–2010
Julia Cronqvist
- 2012:9 Enafors turisthotell – Antikvarisk rapport vid restaurering av östra fasaden 2011
Veronica Trygg
- 2012:10 Norderö kyrka – restaurering av tak 2002–2003
Christina Persson
- 2012:11 Norderö kyrka – restaurering av klockstapel 2008
Christina Persson
- 2012:12 Ragunda gamla kyrka – Antikvarisk medverkan vid exteriör restaurering 2011
Olof Edin
- 2012:13 Arbetarbostäderna på Tossön – Restaurering av tak 2011
Olof Edin, Clara Nyström
- 2012:14 Tåsjo kyrka – Konvertering av värmesystem, borttagande av kyrkbänkar, fasadrestaurering och nytillverkning av kors, 2009
Julia Cronqvist
- 2012:15 Ragunda kyrka – Restaurering av gjutjärnsstaket 2009–2010
Clara Nyström
- 2012:16 Dubbelhärbret i Östbacken – Fasadrestaurering 2010–2011
Julia Cronqvist
- 2012:17 Residenset i Östersund – Ombyggnad av kontorsdelar 2009
Clara Nyström

- 2012:18 Ragunda kyrka – Ändring av dopaltare 2009–2010
Clara Nyström
- 2012:19 Arkeologisk förundersökning vid fornlämning 19:1, Andersö skans,
i Östersunds kommun
Anders Hansson
- 2012:20 Monäset – Restaurering av parstuga 2011
Veronica Trygg
- 2012:21 Hede kyrka – Konvertering av värmesystem och konservering av interiör, 2010
Julia Cronqvist
- 2012:22 Ragunda kyrka – Exteriör restaurering 2010–2011
Clara Nyström
- 2012:23 Brunflo kyrka – Byte av spåntak på bogårdsmur, 2006
Julia Cronqvist
- 2012:24 Kulturhistorisk landskapsanalys inför planerad vindkraftpark vid Garpkölen
i Härjedalens kommun
Anders Hansson
- 2012:25 Funäsdalens kyrka – Omläggning av spåntak och lagning av putsskador, 2005
Julia Cronqvist
- 2012:26 Hallens kyrka och klockstapel – Restaurering 2010
Veronica Trygg
- 2012:27 Kulturmiljöer i Härjedalen – Kulturhistorisk utredning
Ove Hemmendorff
- 2012:28 Bräcke kyrka – Exteriör restaurering 2009–2010
Clara Nyström
- 2012:29 Klevberget – Kulturhistorisk karakterisering inför vindkraftspark, 2012
Amanda Jönsson
- 2012:30 kulturhistorisk förstudie avseende planerad vindkraftpark vid Storflöten
och Länstersjön i Ånge kommun
Amanda Jönsson
- 2012:31 Residenset i Östersund – Ombyggnad av kontorsdelar 2010
Clara Nyström
- 2012:32 Arkeologisk utredning inför planerad vindkraftpark vid Hocksjön
i Sollefteå kommun
Anders Hansson
- 2012:33 Arkeologisk utredning inför planerad vindkraftpark vid Mörttjärnberget
i Bräcke kommun
Anders Hansson
- 2012:34 Kalls kyrka – Restaurering av långhusets södra fasad, sakristia och kor, 2012
Julia Cronqvist
- 2012:35 Kalls kyrka – Restaurering av tornet, 2008
Julia Cronqvist

- 2012:36 Byggnad 33 – Ombyggnad 2011–2012
Julia Cronqvist
- 2012:37 Campus A4, byggnad 5 – Fasad- och takrestaurering, 2011–2012
Julia Cronqvist
- 2012:38 Campus A4, byggnad 9 – Omläggning och målning av skivtäckt plåttak, 2011–2012
Julia Cronqvist
- 2012:39 Medeltida bebyggelse – Kulturhistorisk landskapsanalys för Norrböle
Amanda Jönsson
- 2012:40 Medeltida bebyggelse – Härden i Krönavajje. Arkeologisk undersökning av fornlämning nr 626:3, Kall socken, 2009
Amanda Jönsson
- 2012:41 Medeltida bebyggelse – Gårdstomten i Norrböle. Arkeologisk förundersökning inom RAÄ nr 124:1, Bodsjö socken, 2009
Amanda Jönsson
- 2012:42 Medeltida bebyggelse – Röjningsröset i Norrböle. Arkeologisk undersökning av RAÄ nr 223, Bodsjö socken, 2009
Amanda Jönsson
- 2012:43 Svegs kyrkogård – Utvidgning av kyrkogården 2012
Clara Nyström och Jenny Brantestad
- 2012:44 Residenset i Östersund – Ombyggnad i Norra flygeln samt tillgänglighetsanpassning 2011–2012
Clara Nyström
- 2012:45 Östersunds centralstation – Exteriör restaurering 2010–2012
Clara Nyström
- 2012:46 Jämtländsk byggnadskalk – Erfarenheter från ett kunskapsuppbyggnadsprojekt
Christina Persson
- 2012:47 Fjällglim – Omläggning av pannplåttak 2012
Julia Cronqvist